

DOI 10.33099/2618-1614-2018-4-3-38-46

УДК 355.233; 38.045:340.10; 351

А. М. Сиротенко,*кандидат технічних наук,
начальник Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського, генерал-лейтенант,***С. О. Богунов,***кандидат технічних наук, начальник науково-дослідного
управління проблем розвитку військової освіти
та науки центру воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського,***Ю. І. Приходько,***кандидат педагогічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник науково-дослідного
управління проблем розвитку військової освіти
та науки центру воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського*

Інновації в системі підготовки військових фахівців з вищою освітою: поняття, сутність, спрямованість

У статті досліджується інноваційна спрямованість системи підготовки військових фахівців з вищою освітою як інтегрована сукупність двох понять – інноваційної політики та інноваційної діяльності. Визначаються принципи зовнішньої та внутрішньої інноваційної військово-освітньої політики. Обґрунтовуються принципи та функції інноваційної військово-освітньої діяльності. Показується, що рушійною силою, джерелом інноваційного розвитку військово-освітнього процесу є притаманні йому суперечності. Розглядаються чинники, що сприяють пошуку та впровадженню інновацій у вищих військових навчальних закладах, підходи до оцінювання ефективності інноваційної діяльності.

Ключові слова: військова освіта, проблеми інновацій, інноваційна політика, інноваційна діяльність, інноваційна спрямованість, військово-освітній процес.

© А. М. Сиротенко, С. О. Богунов, Ю. І. Приходько, 2018

Постановка проблеми. Нині досягнення в галузі освіти, науки, інноваційної діяльності визначають динаміку політичного, соціально-економічного, технологічного, гуманітарного, оборонного, інтелектуального та культурного розвитку країн, можливості їх інтеграції в найрозвиненішу частину світового співтовариства. Значну роль у цьому процесі відіграють заклади вищої освіти. Як свідчить досвід розвинених країн світу, їхні навчальні заклади проводять активну інноваційну політику та прагнуть мати високий інноваційний рейтинг.

Важливою складовою інноваційного руху України в галузі безпеки та оборони є вищі військові навчальні заклади, військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти (далі – ВВНЗ), які в процесі підготовки офіцерських кадрів для Збройних Сил України (ЗСУ) виконують такі основні задачі та функції:

- проведення фундаментальних і прикладних досліджень у сфері оборони;
- неперервне накопичення наукових знань, досвіду;
- продукування нових знань і військових технологій;
- розробка змісту освітньо-професійних, освітньо-наукових програм, що випереджають за рівнем знань існуючі потреби;
- розробка та запровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій;
- удосконалення процедури та інструментарію оцінювання компетенцій (знань, умінь, навичок) тих, хто навчається;
- удосконалення механізмів управління освітнім процесом на основі моніторингу якості військової освіти та військово-освітньої діяльності.

Виконання зазначених задач і функцій з високою ефективністю істотно залежить від того, якою мірою вони містять інноваційну складову. Саме тому дослідження поступального розвитку системи підготовки військових фахівців з вищою освітою, напрямів і шляхів інноваційної діяльності ВВНЗ є актуальною проблемою та зумовлюється такими чинниками:

- змінами в національній законодавчій базі щодо освіти, наближенням її до європейського освітнього та інформаційного простору [1–4];
- прийняттям упродовж останніх років низки нормативно-правових актів з безпекової та оборонної політики держави [5–8];
- міжнародними та внутрішніми воєнно-політичними факторами, проведенням на сході країни операції Об'єднаних сил, подальшим розвитком сектору безпеки та оборони, Збройних Сил України;
- реалізацією курсу на поглиблення партнерства з НАТО в питаннях підготовки офіцерських кадрів, проведення антитерористичних операцій, тренінгів, навчання, ведення збройної боротьби;
- необхідністю коригування дидактики військово-освітнього процесу, підвищення якості підготовки військових фахівців на основі компетентнісного підходу;

- зростанням значення професійної та мовної підготовки науково-педагогічних працівників, підвищенням рівня їхньої кваліфікації в комплексі із заходами ротації;

- потребою зміни підходів до фінансування та матеріально-технічного забезпечення освіти і науки.

Актуалізація та розв'язання наведених вище задач і функцій як процес і результат, у свою чергу, мають:

- 1) оптимально враховувати національний і світовий досвід підготовки військових фахівців, насамперед досвід військових навчальних закладів провідних країн НАТО;
- 2) передбачати значні інноваційні перетворення в системі військової освіти, науки, організації підготовки військових фахівців відповідно до офіційно прийнятих поглядів на цілі, завдання, структуру, зміст і розвиток освіти в руслі єдиної державної політики, вимог нормативно-правових документів з формування та розвитку сектору безпеки та оборони держави. Зокрема, Стратегічним оборонним бюлетенем України з метою реалізації оперативної цілі 5.2 (Удосконалення системи військової освіти та підготовки кадрів) передбачено: досягнення системою військової освіти практичного спрямування навчання; упровадження в навчальний процес передових методик підготовки збройних сил держав – членів НАТО [8].

Аналіз досліджень і публікацій. Загальним проблемам інноваційної політики, інноваційної діяльності присвячено низку наукових праць вітчизняних та зарубіжних науковців (А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, Т. Г. Євдокімова, С. В. Кічигін, А. Койре, В. В. Кузьменко, Д. Г. Лук'яненко, В. І. Маршев, В. Г. Мединський, І. П. Ніколаєва, А. М. Поручник, Б. Санто, В. П. Семиноженко, О. А. Федірко, А. Філіпс, Й. Шумпетер та ін.). Так, В. Г. Мединський розглядає інноваційну політику на державному рівні. На його думку, це – «складова частина соціально-економічної політики, яка виражає відношення держави до інноваційної діяльності, визначає цілі, напрями, форми діяльності органів державної влади...» [9, с. 50]. Автори статті [10] інноваційну політику розглядають як вплив держави на інноваційну діяльність за допомогою прямих та опосередкованих важелів правового й економічного регулювання задля розвитку науки і техніки та інноваційних процесів. На думку С. В. Кічигіна, «інноваційна політика – сукупність визначених цілей і пріоритетів розвитку науково-інноваційної діяльності в певній галузі, шляхів і засобів їх досягнення...» [11, с. 8]. Управлінський аспект політики відзначають автори монографії [12, с. 41]. На їхню думку, політика визначає цілі та пріоритети інноваційної стратегії та механізми її реалізації органами державної влади. Водночас, слід зазначити, що категорія «політика» в широкому розумінні містить три складові: 1) інструментарій управління (види, наміри, цілі); 2) образ дій людини; 3) сферу діяльності людей [13, с. 215].

Філософський енциклопедичний словник визначає політику як «діяльність, що має своєю метою регулювання взаємин між людьми для забезпечення певного стану

деякої суспільної одиниці (суспільного утворення)» [14, с. 494]. На нашу думку, такі тлумачення категорії «політика» дають можливість розглядати її також із позиції поведінкового підходу, через поведінку та діяльність персоналу, тобто з позиції активної ролі людини в процесі пошуку та запровадження інновацій. Саме таких поглядів дотримується О. А. Федірко, який політику держави розглядає у форматі національної інноваційної системи. При цьому, вважає автор, інноваційну політику формують найважливіші правила та передумови інноваційної діяльності, які визначають напрями й інтенсивність взаємозв'язків між суб'єктами інноваційного процесу, прискорюють дифузю знань і технологій [15, с. 679]. Ю. Гопталенко зазначену категорію визначає через систему заходів: «Сучасна державна інноваційна політика – це сукупність заходів (науково-технічних, виробничих, управлінських, фінансово-побутових та ін.), пов'язаних зі створенням нових чи вдосконаленням існуючих продуктів або технологічних процесів, застосуванням їх у виробництві» [16, с. 84].

Грунтовне висвітлення актуальних проблем і питань національної та зарубіжної освітньої інноваційної політики й діяльності міститься в наукових публікаціях і монографіях В. П. Андрущенка, Г. Бекера, І. Д. Беха, Е. Брукінга, Л. І. Даниленко, І. А. Зязюна, С. М. Ніколаєнка, В. М. Князева, Г. П. Клімової, В. Г. Кременя, В. І. Лугового, Н. Г. Ничкало, М. Х. Саїдова, С. О. Сисєвої, Є. В. Сірого, Р. М. Федосової, А. В. Хуторського та ін. До їхнього творчого доробку слід віднести дослідження: стану модернізації змісту, форм і методів навчання та виховання молоді; управління освітніми закладами інноваційного типу; проектування інноваційних педагогічних технологій; підготовки фахівців з різних галузей знань; розвитку творчого потенціалу особистості; особистісно орієнтованого навчання та виховання; гуманістично-демократичного спрямування змісту освіти; моніторингу якості освіти та освітньої діяльності; визначення термінів «інновація», «інноваційна педагогічна діяльність».

Метою статті є обґрунтування питань теорії, методології та практики інноваційної спрямованості системи підготовки військових фахівців з вищою освітою.

Результати дослідження. Аналіз наукових публікацій і досліджень з питань інноваційної політики та інноваційної діяльності свідчить про те, що більшість науковців ці поняття трактують у двох аспектах: 1) управлінських; 2) управлінських та діяльнісних. На нашу думку, з позиції інноваційної спрямованості тієї чи іншої структури, організації, установи ці поняття потрібно розглядати окремо на рівні політики та діяльності з розробленням відповідних засад і понятійно-категоріального апарату. *Інноваційна політика* – це концептуальні засади, а саме: місія, цілі, закономірності, принципи, основні напрями та шляхи реалізації. *Інноваційна діяльність* – це процесуальна частина реальних дій, що базується на принципах, формах, методах, технологіях, складовими якої є суб'єкти, об'єкти та реальні інноваційні продукти.

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. визначає мету, стратегічні напрями та основні завдання, на виконання яких має бути спрямована реалізація державної політики у сфері освіти. Розроблення Національної стратегії, зазначається в нормативно-правовому акті, зумовлене необхідністю кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості й конкурентоспроможності освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, прискорення інтеграції України в міжнародний освітній простір [17].

Інноваційну освітню політику військової освіти у світлі вимог законодавства України [3; 18], Національної стратегії розвитку освіти в Україні [17] доцільно розглядати на двох рівнях: зовнішньому та внутрішньому.

До основних принципів *зовнішньої інноваційної військово-освітньої політики*, на нашу думку, можна віднести такі:

- єдність освітнього та наукового процесів, управлінської діяльності, їхню спрямованість на зміцнення обороноздатності держави, забезпечення її суверенітету, на розвиток Збройних Сил України;
- орієнтацію на інноваційний, продуктивний шлях розвитку;
- формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної військово-освітньої діяльності;
- створення в освітніх колективах умов для плідної інноваційної діяльності;
- оптимальне поєднання державного, корпоративного, відомчого регулювання та самоуправління;
- формування інноваційних проектів, завдань з пріоритетних напрямів досліджень щодо динамічного розвитку системи підготовки військових фахівців усіх ступенів вищої освіти;
- підтримку провідних учених, наукових і науково-педагогічних шкіл;
- здійснення комплексних військово-освітніх досліджень з практичною реалізацією в освітньому процесі інноваційних продуктів;
- підтримку виконання договірних госпрозрахункових досліджень;
- співробітництво з провідними вищими військовими та цивільними навчальними закладами держави;
- міжнародне співробітництво у сфері військової освіти з країнами – членами НАТО.

Внутрішня інноваційна військово-освітня політика, на нашу думку, має формуватися та здійснюватися на основі таких принципів:

- неперервності розвитку інноваційного потенціалу ВВНЗ як засобу продукування, розроблення та впровадження інновацій;
- комплексності інноваційних досліджень з проблем підготовки військових фахівців та їх реалізації у військово-освітньому процесі;
- активізації виконання ініціативних і договірних досліджень;

- інноваційності підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів;
- створення у військових навчальних закладах структурних підрозділів для координації дій щодо формування та реалізації інноваційної політики;
- матеріального, морального та військово-соціального стимулювання інноваційної діяльності наукових, науково-педагогічних працівників;
- інформаційного, логістичного й матеріально-технічного забезпечення процесу продукування та реалізації інновацій;
- співробітництва у сфері підготовки військових фахівців з військовими навчальними закладами країн – членів НАТО.

Інноваційна політика в контексті викладеного є дієвим інструментом удосконалення системи підготовки військових фахівців, підвищення її ефективності і водночас визначальним чинником її поступально зростаючого розвитку. Вона має сприяти розкриттю інтелектуального, інноваційного потенціалу ВВНЗ, створенню інноваційно активної діяльності учасників військово-освітнього процесу.

За роки незалежності в Україні ухвалено низку законодавчих актів, які визначають правові, економічні та організаційні засади державного регулювання *інноваційної діяльності*, а саме: Закони України «Про інноваційну діяльність в Україні» [18], «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [3], «Про наукову і науково-технічну діяльність» [19]. Зокрема, згідно із [3], «головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни». «Інновації» – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери; «*інноваційна діяльність*» – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [3]. Стратегічними пріоритетними напрямками *інноваційної діяльності* в Україні на 2011–2021 рр. визначені такі: освоєння, оновлення та впровадження нових технологій у різних галузях економіки та виробництва; розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки [3].

Розгляньмо поняття «інновації», «інноваційна діяльність» у загальному та освітньому трактуванні. Саме поняття «інновації» походить від латинського слова «*innovatio, novo*» (оновлення, новизна, зміна) і розглядається науковцями загалом як нові форми організації праці та управління, нові види технологій, котрі охоплюють не лише різноманітні установи й організації,

а й певні галузі соціальної життєдіяльності людей [20, с. 11]. Відповідно до міжнародних стандартів, інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, що його було втілено у вигляді нового або вдосконаленого продукту, нового або вдосконаленого технологічного процесу, які використовуються в практичній діяльності, або ж у новому підході до соціальних послуг. Інновація в соціально-психологічному аспекті – створення різного роду новин, продуктів, які призводять до значущих змін у соціальній практиці [21, с. 192].

Розвиток освіти в Україні, зазначається в Національній доктрині розвитку освіти, повинен мати прискорений, випереджальний інноваційний характер. Шляхи розв'язання цієї проблеми – оновлення змісту освіти та організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень [4]. Що ж до поглядів сучасних українських учених, то В. Ф. Паламарчук визначає педагогічну інновацію як «результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем» [22, с. 5]. На думку П. Олійника, «інновації – це й ідеї, і процеси, і засоби, і результати, взяті в поєднанні якісного удосконалення педагогічної системи» [23 с. 46]. В. І. Загвязинський [24, с. 23] трактує це поняття як ідеї, підходи, методи й технології, що раніше не використовувалися, та їхній комплекс, що несе на собі прогресивний початок, який дає змогу в умовах, що змінюються, досить ефективно вирішувати завдання освіти. У словнику «Професійна освіта» «педагогічна інновація – суттєвий елемент розвитку освіти – визначається як процес створення, поширення й використання нових засобів (нововведень) для розв'язання тих педагогічних проблем, які досі розв'язувалися по-іншому» [25, с. 125]. А. В. Хуторської педагогічну інноватику відносить до сфери науки, вчення про нерозривну єдність та взаємний зв'язок трьох основних компонентів інноваційного процесу в галузі освіти: створення педагогічних новацій, їх запровадження та освоєння, застосування та поширення. На сьогодні, стверджує науковець, це – молода галузь педагогіки, яка перебуває на стадії виявлення закономірностей, уточнення понятійного апарату, формулювання принципів та інших наукових атрибутів [26, с. 7].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що *освітня інновація*, на нашу думку, – це результат творчої діяльності, що передбачає поєднання інтелектуального та освітнього, інформаційного та матеріально-технічного потенціалу з метою отримання додаткового реального результату в процесі підготовки фахівців щодо ідей, продуктів, змісту освіти, технологій, засобів навчання, форм і методів організації управління в освітній сфері.

Продуктування та запровадження інновацій пов'язане з *інноваційною діяльністю*, яка в освіті України стала тим процесом, коли в традиційну систему підготовки фахівців вносяться якісно нові ідеї, продукти, технології, спрямовані на докорінне поліпшення освітніх процесів, їх подальший розвиток. Під цим видом діяльності

В. І. Слободчиков розуміє «діяльність, яка спрямована на вирішення комплексної проблеми, що виникла внаслідок зіткнення норм практики або невідповідності традиційних норм новим соціальним очікуванням» [27, с. 2]. С. М. Ніколаєнко інноваційною діяльністю вважає «такий вид діяльності, який виникає внаслідок пошуку новизни, оригінальних й ефективних рішень, яких раніше не існувало» [28, с. 31]. Л. І. Даниленко зазначає, що інноваційна освітня діяльність, передбачаючи розвиток творчого потенціалу педагога, стосується «не лише створення та поширення новизни, а й змін у способі діяльності, стилі мислення особистості». При цьому, на думку автора, «для педагога інноваційним є формування активної, ініціативної позиції учня; для керівника навчально-виховного закладу – розвиток творчих потенціальних можливостей кожного його учасника» [29, с. 11].

З метою теоретико-методологічного обґрунтування, подальшого дослідження проблем, пов'язаних із сутністю інноваційної діяльності, розроблення відповідного понятійно-категоріального апарату, це поняття, на нашу думку, потрібно розглядати як у системному, так і в технологічному аспекті. Інноваційна діяльність як система представляється таким чином: вона містить предметну основу, сукупність складових; складові системи певним чином пов'язані між собою; пов'язані складові системи створюють своєрідну цілісність; властивості системи відмінні від властивостей окремих складових сукупностей; складові системи перебувають у постійній взаємодії шляхом обміну енергією; функціонуванню системи притаманні певні закономірності, принципи, суперечності; цілісна система як інтегрована субстанція є носієм нових якостей, продуктів, потенційно схильна до трансформації; система, залежно від умов, обставин, впливу, може перебувати у стані розвитку, руйнації, хаосу тощо.

Інноваційну діяльність як технологію можна представити такими складовими: проєктивною (місія, мета, структура, суб'єкти діяльності); процесуальною (планування, організація, умови, заходи зі стимулювання, продукти, тобто створення, освоєння та застосування новацій); аналітичною (оцінювання, аналіз, гласність, прогноз, розроблення рішень); коригувальною (на основі аналітичних матеріалів). Слід також мати на увазі, що при цьому мають ураховуватися такі чинники: соціально-економічні, оборонні, психолого-педагогічні, технологічні, інформаційні, матеріально-технічні, фінансові, організаційно-управлінські.

Об'єктом інноваційної освітньої діяльності є процес виникнення, розвитку, створення та застосування інновацій у підготовці фахівців, тобто цілеспрямованих змін, що вносять в освіту нові елементи, продукти і викликають її перехід на якісно вищий рівень (сублімаційний фактор).

Предметом інноваційної освітньої діяльності є система відносин і взаємодії, що виникає в інноваційній освітній діяльності та спрямована на підвищення психолого-педагогічної, методичної компетентності науково-педагогічних працівників, на покращення показників якості

освіти та освітнього процесу, якості підготовки фахівців, на становлення їхньої самодостатності, суб'єктності та лідерської орієнтації.

Інноваційний розвиток системи підготовки військових фахівців має відповідати *загальним принципам*, на підставі яких повинні відбутися системні зміни. Узагальнюючи наукові публікації із зазначеного питання, до цих принципів можна віднести такі: прогнозованого та випереджувального розвитку; проектування інноваційного розвитку; пріоритетності людського фактора; партисипативності (кожний суб'єкт інноваційної діяльності стає учасником процесу її планування); активності, свідомості та самостійності суб'єктів процесу; трансформації; неперервності освіти; морального та матеріального стимулювання; фінансового та матеріально-технічного забезпечення; контролю, моніторингу та коригування. На системі цих принципів має вибудовуватися система пріоритетних напрямів інноваційної діяльності у сфері військової освіти, що охоплює: орієнтованість на захист суверенітету й територіальної цілісності держави; військово-професійну спрямованість підготовки фахівців усіх ступенів вищої освіти; забезпечення якості освіти, що відповідає найкращим міжнародним стандартам, стандартам НАТО; національно-духовну та патріотичну зорієнтованість освіти; відповідність потребам Збройних Сил України; гармонійне поєднання основних засад єдиноначалля та самоврядування; розвиток безпекового та оборонного сектору держави на основі інноваційних знань, практик; соціальний захист учасників військово-освітнього процесу; достатнє фінансове та матеріально-технічне забезпечення.

До основних функцій інноваційної військово-освітньої діяльності можна віднести підходи до формування таких узагальнених складових: місії; цілей; змісту військової освіти; форм, методів, технологій підготовки військових фахівців; засобів навчання; наукової діяльності; науково-педагогічних працівників; матеріально-технічної бази; системи управління тощо. Інноваційна реалізація зазначених функцій, як зазначає Г. П. Клімова, потребує розв'язання низки таких завдань: підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів як суб'єктів інноваційних процесів; підготовки науково-педагогічних працівників, які мають володіти інноваційними технологіями навчання; виховання інноваційної культури в суб'єктів інноваційних процесів, зокрема корпоративної; генерації та впровадження інноваційних технологій у навчальний процес; активізації участі вищих навчальних закладів в інноваційних процесах [30, с. 207]. Погоджуючись із думкою вченої, зазначимо, що наведені завдання потребують відповідного інформаційного, фінансового, матеріально-технічного та управлінського забезпечення.

Система підготовки військових фахівців має оперативно і гнучко реагувати на запити суспільства, Збройних Сил України, особи, котра навчається, враховувати основні тенденції та перспективи становлення та роз-

витку зазначених запитів, враховувати та прогнозувати ризики. До найважливіших *напрямів продукування інновацій* у сфері військової освіти на сучасному етапі можна віднести такі:

- концептуальні засади військової освіти (місія, мета, закономірності, принципи, основні напрями та шляхи реалізації);
- організаційне та інформаційне забезпечення відбору кандидатів на навчання у ВВНЗ;
- підготовка наукових, науково-педагогічних працівників;
- оптимізація інтеграційних процесів військової освіти із цивільною освітою;
- дидактичні основи підготовки військових фахівців;
- оновлення змісту навчання, підвищення якості стандартів вищої військової освіти;
- військово-професійна спрямованість підготовки фахівців;
- інтеграція освітнього процесу ВВНЗ із бойовою та повсякденною діяльністю військ (сил);
- підвищення якості військово-освітньої діяльності та підготовки фахівців, особистісна орієнтованість навчання;
- запровадження нових педагогічних технологій у військово-освітній процес;
- формування ефективної системи мотивації та стимулювання діяльності наукових, науково-педагогічних працівників, курсантів (слухачів);
- удосконалення нормативно-правової бази військової освіти, що забезпечувала б її ефективне функціонування, реалізацію основних прав та обов'язків суб'єктів військово-освітнього процесу;
- формування позитивного морально-психологічного стану в навчальних колективах і підрозділах;
- удосконалення системи управління військовою освітою;
- дієвість контрольних та моніторингових процедур;
- створення та використання новітніх засобів навчання.

Протягом останніх років під впливом проведення АТО, операції Об'єднаних сил на сході нашої держави, визначеного державою курсу на євроінтеграцію та на зближення з НАТО відбулися позитивні зрушення в системі підготовки військових фахівців інноваційної спрямованості, а саме:

1. Набули інтенсивного та продуктивного характеру міжнародні зв'язки з військовими навчальними закладами іноземних держав. Особлива увага приділяється обміну досвідом щодо підготовки випускників ВВНЗ для проходження військової служби в багатонаціональних штабах, їхньої участі в миротворчих операціях та запровадженням цього досвіду в освітній процес. Установлені тісні зв'язки з провідними військовими навчальними закладами Великої Британії, Греції, Італії, Канади, Китаю, Польщі, США, Туреччини, ФРН, Франції. Відповідно

до щорічних програм і планів міжнародного співробітництва між міністерствами оборони України та країн-партнерів у галузі військової освіти передбачене навчання представників ЗСУ у військових навчальних закладах низки іноземних держав, в тому числі з мовної підготовки.

2. Досліджено в межах виконання науково-дослідних робіт діяльність військових фахівців різних категорій під час проведення АТО з метою визначення шляхів подальшого підвищення якості підготовки фахівців у вищих військових навчальних закладах, коригування освітньо-професійних програм, технологій навчання.

3. Розроблено низку відомчих нормативно-правових документів: Положення про вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи вищих навчальних закладів; Інструкцію з організації навчальних практик та військових стажувань; Положення про порядок заміщення вакантних посад наукових та науково-педагогічних працівників та ін.

4. Упроваджено в освітній процес ВВНЗ досвід із проведення АТО на сході нашої держави: внесено зміни в програми тактичних, тактико-спеціальних, військово-технічних навчальних дисциплін; збільшено час на практичні заняття з бойового застосування озброєння та військової техніки; кардинально змінені підходи до загальної військової, психологічної та фізичної підготовки; практикується запрошення до проведення навчальних занять з курсантами фахівців з військових частин, задіяних у зоні АТО.

5. Посилено практичну складову в підготовці військових фахівців, особливо з механізованих, артилерійських та льотних спеціальностей, для чого значно збільшено кількість навчальних годин.

6. Підвищено спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток у військових фахівців таких якостей, знань і здібностей при виконанні посадових обов'язків: активності; творчого підходу; гнучкості; критичного аналізу; уміння знаходити й узагальнювати інформацію, обмінюватися нею; знань соціальних процесів; витримки в критичних ситуаціях; готовності взяти відповідальність за прийняте рішення, сприйняття критики; здатність забезпечувати єдність таких складових: ґрунтовного вивчення обставин, прийняття рішення, підготовки особового складу, всебічності забезпечення, організації виконання, аналізу дій.

Джерелом інноваційного розвитку військово-освітнього процесу, його рушійною силою є притаманні йому суперечності [31]. Вони виражають його специфіку, багатоманітність і спонукають до інноваційної діяльності. Важливо зазначити, що способи розв'язання суперечностей за наслідками можуть мати як конструктивний, так і деструктивний характер, коли недостатньо враховуються всі чинники, фактори, обставини. Суперечності в системі підготовки військових фахівців можна розглядати в таких вимірах: ефективність функціонування; структура; ресурсне забезпечення; нормативно-правове

регулювання; система управління; процес формування та розвитку особистості.

У свою чергу, зазначені виміри суперечностей за впливом на систему підготовки військових фахівців мають подвійний характер – зовнішній і внутрішній.

Суперечності зовнішнього впливу – між:

- чинними концептуальними поглядами на розвиток військової освіти та сучасними тенденціями, притаманними функціонуванню світових цивільних і військових освітніх систем;

- сучасним станом управління системою підготовки військових фахівців, заходами та результатами контролю-коригувальних дій і науковими поглядами на складові та сутність процесу управління;

- існуючою мережею ВВНЗ, навчальних центрів і системним підходом до формування державного замовлення на підготовку військових фахівців для ЗСУ;

- нормативними засадами інтеграції військової освіти із цивільною освітою й вимогами щодо якості теоретичної та практичної військово-професійної підготовки військових фахівців;

- передбаченим фінансовим, матеріально-технічним, інформаційним забезпеченням, оснащенням ВВНЗ, навчальних центрів озброєнням, військовою технікою, тренажерами, засобами імітаційного моделювання, інтегрованими навчальними комплексами тощо та сучасними вимогами і потребами щодо якості підготовки офіцерських кадрів, спроможних виконувати поставлені завдання в динамічних умовах застосування сучасних видів і систем озброєння.

Суперечності внутрішнього впливу пов'язані з управлінськими та процесуальними чинниками функціонування ВВНЗ. Вони загалом відбивають стан неповної відповідності складових процесу підготовки військових фахівців щодо виконання ними кваліфікаційних вимог та якісного засвоєння освітньо-професійних програм.

Основними причинами суперечностей внутрішнього впливу є такі:

- недостатній рівень вимогливості щодо: організації військово-освітнього процесу, його інформаційного, науково-методичного, матеріального-технічного забезпечення, виховної роботи, повсякденної діяльності підрозділів ВВНЗ; стану території, навчальних корпусів, аудиторій, містечок, спортивних споруд, музеїв, їдалень тощо;

- зниження мотивації та активності постійного і змінного складу на всіх рівнях навчальної, методичної, наукової, повсякденної діяльності, недостатнє вжиття заходів щодо надання цьому процесу позитивної, інноваційної спрямованості;

- відсутність системних засад у проектуванні та реалізації компетентнісної моделі військового фахівця за обраною спеціальністю (спеціалізацією), особливо її військово-професійної складової;

- спрямованість змісту оперативного-тактичних, тактичних, військово-технічних, загальноінженерних

навчальних дисциплін на відносно застарілі зразки озброєння, військової техніки, на принципи їх побудови, умови експлуатації, бойового застосування, що не відповідають сучасному стану військово-технічної науки та практики, організації ведення збройної боротьби;

- низька ефективність застосовуваних технологій навчання, їх невідповідність вимогам формування та розвитку у військових фахівців компетентностей, системних знань, умінь, навичок;

- невизначеність з підходами щодо теоретичної та практичної підготовки військових фахівців за часом, формами та методами організації, місцем проведення, інформаційним і матеріально-технічним забезпеченням;

- низька об'єктивність оцінювання науково-педагогічними працівниками рівня знань, умінь, навичок курсантів (слухачів); нераціональність обраних при цьому методик та інструментарію;

- зниження в діяльності науково-педагогічних працівників рівня навчально-методичної, наукової роботи; якості викладання навчальних дисциплін, розроблення та вдосконалення дидактичного забезпечення освітнього процесу; вимогливості в процесі навчання; професійного зростання; наполегливості в підготовці науково-педагогічних працівників через ад'юнктуру та докторантуру.

З огляду на викладене, деякі суперечності внутрішнього впливу не потребують додаткових фінансових чи інших ресурсів і загалом могли би бути усунені (або недопущені) засобами ефективного управління, сумлінністю виконання посадових обов'язків, активністю та спрямованістю різних категорій персоналу на досягнення в роботі позитивних результатів.

Суперечності, які мають місце у військово-освітньому процесі, багатоманітні за формами вияву та розв'язання. Але всі вони виступають для учасників інноваційних процесів у вигляді певних труднощів, подолання яких вимагає великого напруження розумових і фізичних сил, творчого ставлення до справи. Проте, зауважимо, зняття одних суперечностей військово-освітнього процесу, як свідчить досвід і практика, породжує інші, що знов виявляються та розв'язуються на новому, якіснішому рівні. На нашу думку, в цьому й полягає сутність неперервного, поступального та динамічного інноваційного розвитку системи підготовки військових фахівців.

Важливе місце в динамічному розвитку військової освіти посідають наукові підходи до здійснення інновацій, кожен з яких має свою технологію, що, у свою чергу, потребує знань, досвіду й творчості. Певні підходи до цього процесу знайшли відображення в науковій літературі [29; 32; 33]. Критично-конструктивне їх переосмислення дає змогу сформулювати певні етапи, яких доцільно дотримуватися, здійснюючи інноваційні перетворення в системі підготовки військових фахівців.

Перший етап. Слід переконатися в недосконалості, неефективності, застарілості тієї педагогічної структури (чи типу управлінської, педагогічної діяльності), що її планується скоригувати чи змінити. При цьому ані

«власне адміністративне передчуття», ані спонтанне бажання «щось оновити», ані мотиви смакових переваг не можуть бути достатніми підставами для початку цієї діяльності. Об'єктивною основою в цьому разі є аналіз та оцінювання військової освітньої системи за надійними критеріями, які й мають виявити, довести її недосконалість, застарілість чи неефективність. Такими показниками і критеріями можуть бути реальний розвиток курсантів (слухачів), готовність їх до служби у Збройних Силах України, якість освіти та вихованості, здоров'я і культури тих, хто навчається, міра їх самореалізації тощо.

Другий етап здійснення інновацій передбачає широкий та ретельний аналіз із метою пошуку передових освітніх технологій, оновлення змісту та засобів навчання, що мають випереджувальний характер і можуть бути використані для впровадження новацій, які прийдуть на зміну застарілому та неефективному. При цьому передовий, прогресивний досвід слід шукати як у вітчизняній, так і у світовій, європейській практиці, використовуючи бази даних бібліотечних центрів, комп'ютерних мереж. Важливо не лише віднайти та описати досвід, що має локальне, місцеве значення й часто пов'язаний з персональними носіями цього досвіду – науковими, науково-педагогічними працівниками, педагогічними колективами. Потрібно також продуктивно перенести інноваційний досвід у нові умови, наприклад у військово-освітній процес ВВНЗ, зробити його набуток більш масовою військово-освітньої практики. Як слушно зазначав К. Д. Ушинський, переноситись у нові умови має не сам досвід як такий, навіть якщо він описаний найдетальнішим чином, а думка, ідея, виведені із цього досвіду.

Третій етапом у ланці перетворень освітніх систем є проектування інноваційної моделі оновлюваної освітньої системи чи її окремої складової – від її ескізу до дидактичних, методичних робочих проектів. Тобто створюється модель освітньої новації з конкретними, певним чином визначеними властивостями, що відрізняють її від традиційного варіанта, на зміну якому вона пропонується.

Четвертим етапом інноваційних перетворень в освітній системі є експериментальна перевірка інноваційного продукту, тобто практична реалізація інновації, побудова алгоритму втілення її у практику. Особливу увагу при цьому слід звернути на інтенсивність та ефективність новацій, тобто на те, які зміни в професійній діяльності учасників військово-освітнього процесу вони викличуть, чи приведуть до оптимального використання робочого часу науково-педагогічних працівників і курсантів (слухачів), до кращого засвоєння останніми навчального матеріалу, до підвищення продуктивності військово-освітнього процесу та якості підготовки військових фахівців.

Ініціювання та запровадження інновацій у ВВНЗ – багатовимірний процес, який залежить від низки чинників. До основних з них можна віднести такі:

- гнучкість організаційної структури ВВНЗ;
- культуру навчального закладу та стиль керівництва;

- інформованість науково-педагогічних працівників стосовно існуючих проблем і переваг, які мають бути досягнуті із запровадженням інновацій;

- залучення науково-педагогічних працівників до планування інноваційної діяльності та запровадження інновацій;

- мотивованість учасників військово-освітнього процесу;

- здатність керівництва ВВНЗ критично оцінювати прорахунки, вживати адекватні заходи з їх усунення, налагодити ефективний контроль за діяльністю з розробки та запровадження інновацій;

- наявність дієвої системи комунікацій між учасниками військово-освітнього процесу.

Продуктивність інноваційної діяльності у ВВНЗ значною мірою залежить від системи підготовки та підвищення кваліфікації наукових, науково-педагогічних працівників. Військові педагоги мають виступати своєрідними менеджерами – управлінцями з питань освітнього процесу, адже в їхньому розпорядженні (на весь період навчання) перебуває колектив курсантів (слухачів). Основними завданнями викладачів при цьому є забезпечення розвитку, національно-патріотичного виховання, психологічної підготовки курсантів (слухачів) до майбутньої професійної діяльності. Необхідною умовою такого підходу, на думку В. В. Крижка, є «розкріпачення кожного педагога, переведення праці його і всього колективу в цілому в режим розвитку, в режим потреби запровадження авторських... інновацій» [29, с. 185].

До основних рушійних механізмів, чинників, здібностей і дій особистості військового викладача в інноваційній діяльності можна віднести такі:

- загальну теоретико-методологічну та практичну підготовку;

- відкритість до нового, тобто формування й розвиток типу мислення та діяльності, протилежного стереотипам і шаблонним методам роботи, консерватизму, догматизму педагогічного мислення;

- рефлексивність, самоусвідомлення себе як суб'єкта пізнання, розвитку, активної професійної діяльності;

- комунікативність з усіма її різновидами (інформаційну, когнітивну, емоційну, колективну, креативну);

- усвідомлення окремих проблемних питань, що мажуть бути вирішені;

- відчуття потреби та інтересу до проблемних питань, емоційна активність;

- сукупність зовнішніх і внутрішніх мотивів;

- активну, вольову діялісно-процесуальну спрямованість на досягнення результату (продукту).

Важливою проблемою у сфері інноваційної діяльності ВВНЗ є її оцінювання. Існує значна кількість методик, які дають змогу здійснювати такі процедури. Зокрема, кваліметричний підхід до оцінювання інноваційної діяльності запропонований В. І. Маршевим. Сутність його полягає в такому: «...необхідні такі заміри: 1) конкрет-

ні; 2) такі, що обчислюються; 3) визначені за сутністю та перспективою; 4) значущі; 5) своєчасні» [34, с. 56].

Серед показників, що підлягають замірам з метою оцінювання інноваційної діяльності ВВНЗ, можуть бути:

- результати зовнішнього оцінювання якості військової освіти та військово-освітньої діяльності;

- результати внутрішнього оцінювання якості військової освіти та військово-освітньої діяльності;

- відповідність змісту освіти напрямам підготовки військових фахівців за посадовим призначенням;

- ступінь застосування нових технологій у підготовці військових фахівців та їх ефективність у процесі теоретичного та практичного навчання;

- професійна та психолого-педагогічна компетентність науково-педагогічних працівників;

- стан матеріально-технічної бази ВВНЗ та її відповідність освітньо-професійним програмам;

- забезпеченість науково-дослідної діяльності за профілем діяльності ВВНЗ;

- морально-психологічний клімат у педагогічних колективах та підрозділах курсантів (слухачів);

- аналітичні дані щодо відгуків на випускників ВВНЗ;

- рейтинг ВВНЗ у системі військової освіти;

- дієвість управлінської діяльності на всіх ієрархічних рівнях ВВНЗ;

- реалізація курсу на поглиблення партнерства з НАТО в питаннях підготовки офіцерських кадрів, проведення антитерористичних операцій, тренінгів, навчань, ведення збройної боротьби.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Сучасний етап розвитку системи підготовки військових фахівців характеризується змінами, зумовленими реформуванням сектору безпеки та оборони держави, ЗСУ, необхідністю реалізації курсу на поглиблення партнерства з НАТО і спрямований на досягнення нової якості військової освіти, освітньої діяльності. Інноваційні зміни при цьому мають на меті надання цьому процесу наукового, технологічного характеру, практичної спрямованості, запобігання зайвих втрат матеріальних, фінансових та інтелектуальних ресурсів, сприяння підвищенню ефективності військово-освітнього процесу та якості підготовки військових фахівців. Основні пріоритетні напрями таких змін – оновлення цілей і змісту військової освіти, технологій, форм, методів, засобів навчання на засадах сучасних досягнень психології, педагогіки, поглибленої професіоналізації навчання, компетентнісного підходу, активної інноваційної діяльності, вивчення та запровадження національного досвіду та досвіду військових навчальних закладів провідних країн НАТО.

Разом з тим, слід зазначити, що інноваційний рух у військово-освітньому процесі ВВНЗ не набув значного поширення, потребує активізації, подальших фундаментальних (теоретико-методологічних) і прикладних досліджень на основі міждисциплінарних знань і системних

трансформаційних процесів, притаманних структурам різного призначення та походження.

Перелік літератури

1. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 5 вересня 2017 р. // Відомості Верховної Ради. – 2017. – № 38–39. – Ст. 380.
2. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 1 липня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>.
3. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» // Відомості Верховної Ради. – 2012. – № 19–20. – Ст. 166.
4. Національна доктрина розвитку освіти. Затверджена Указом Президента України № 347/2002 від 17 квітня 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16.
5. Указ Президента України № 555/2015 «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» від 25 травня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/>.
6. Указ Президента України № 5287/2015 «Про Стратегію національної безпеки України» від 24 вересня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show>.
7. Указ Президента України № 73/2017 «Про Державну програму розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року» від 22 березня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mil.gov.ua/content/oboron_plans/22017-06-16_National-program-2020_uk.pdf.
8. Указ Президента України № 240/2016: «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» від 6 червня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/2402016-20137>.
9. *Медынський В. Г.* Інноваційний менеджмент / В. Г. Медынський. – М. : ИНФРА-М, 2012. – С. 60–75.
10. *Кузьменко В. В.* Інноваційна політика держави та принципи її регулювання / В. В. Кузьменко, Л. Е. Пономаренко // Матеріали I-й Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Проблеми формування нової економіки XXI века», 19 грудня 2008 г. – С. 89–95.
11. *Кичигин С. В.* Основные направления инновационной политики в машиностроении / С. В. Кичигин. – Автореф. дис. ... канд. економ. наук. – М., 2005. – 20 с.
12. *Евдокимова Т. Г.* Інноваційний менеджмент / Т. Г. Евдокимова, Г. А. Маховикова, Н. Ф. Ефимова. – СПб. : Вектор, 2005. – С. 35–50.
13. *Даль В. И.* Толковый словарь живого великорусского языка / В. И. Даль: в 4-х т. – Т. 3 : П–Р. – М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2002. – С. 215.
14. *Філософський енциклопедичний словник.* – К. : Абрис, 2002. – 742 с.
15. *Федірко О. А.* Національні інноваційні системи країн високого конкурентного статусу / О. А. Федірко // Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: [монографія]: у 2 т. – Т. I / за заг. ред. Д. Г. Лук'яненка, А. М. Поручника. – К. : КНЕУ, 2006. – С. 679–685.
16. *Гопталенко Ю.* Правові засади побудови інноваційно-інвестиційної моделі в Україні / Ю. Гопталенко // Юридичний журнал. – 2004. – № 6 (24). – С. 84–90.
17. Указ Президента України № 344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25 червня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/ru/documents/15828.html>.
18. Закон України «Про інноваційну діяльність» // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 36. – Ст. 266.
19. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 3. – Ст. 25.
20. *Клімова Г. П.* Парадигмальні концепти інноваційного розвитку вищої освіти України / Г. П. Клімова // Право та інновації. – 2015. – № 1 (9). – С. 11–18.
21. Словарь практического психолога / сост. С. Ю. Головин. – Минск : Харвест, 1998. – 800 с.
22. Педагогічні інновації в сучасній школі / І. Г. Єрмаков (відп. ред.) та ін. – К: Освіта, 1994. – 88 с.
23. *Олійник П.* Педагогічна інноватика – один із шляхів підвищення ефективності підготовки інженерно-педагогічних кадрів / П. Олійник // Педагог професійної школи : 36. наук. пр. – К. : Науковий світ, 2001. – Вип. 1. – С. 45–49.
24. *Загвязинский В. И.* Педагогическое творчество учителя: [монографія] / В. И. Загвязинский. – М. : Педагогика, 1987. – 160 с.
25. Професійна освіта: [словник] / уклад. С. У. Гончаренко, І. А. Зязюн, Н. Г. Ничкало та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вища школа, 2000. – 380 с.
26. *Хуторской А. В.* Педагогическая инноватика / А. В. Хуторской. – М., Академия, 2008. – 256 с.
27. *Слободчиков В. И.* Проблемы становления и развития инновационного образования / В. И. Слободчиков // Инновации в образовании. – 2003. – № 2. – С. 2–16.
28. *Ніколаєнко С. М.* Теоретико-методологічні основи управління інноваційним розвитком системи освіти України: [монографія] / С. М. Ніколаєнко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 419 с.
29. Наукове та методичне забезпечення впровадження педагогічних інновацій : 36. наук. праць / редкол. : Л. І. Даниленко (відп. ред.) та ін. – Херсон : ЦНТЕІ, 1999. – 254 с.
30. *Клімова Г. П.* Державна інноваційна політика / Г. П. Клімова // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2014. – № 2 (21). – С. 207–213.
31. *Приходько Ю. І.* Суперечності в системі підготовки військових фахівців з вищою освітою / Ю. І. Приходько // Тези доповідей XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Військова освіта і наука: сьогоднішня та майбутня», 24 листопада 2017 р., Київ. – К. : ВІ КНУ. – С. 175–176.
32. Наукове проектування інноваційних та альтернативних систем вищої освіти : 36. матеріалів до Всеукраїнської науково-практичної конференції, 11–12 травня 2000 р. / В. П. Андрущенко (ред.) та ін.; Ін-т вищої освіти АПН України, Тернопільська академія народного господарства. – Тернопіль : Економічна думка, 2000. – 224 с.
33. *Телелім В. М., Приходько Ю. І.* Інноваційна спрямованість військової освіти: механізми, поняття та сутність / В. М. Телелім, Ю. І. Приходько // Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України. – 2015. – № 1 (31) – С. 3–16.
34. *Маршев В. И.* Изменения и измерения в управлении: результаты, проблемы, перспективы / В. И. Маршев // История управленческой мысли и бизнеса / В. И. Маршев. – М. : МГУ, ТЕИС, 2002. – С. 50–65.